

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΕΝΟΣ ΧΩΡΙΟΥ (129 C-D)
ΤΟΥ “ΠΑΡΜΕΝΙΔΗ,, ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

‘Υπό
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Χ. ΚΟΥΜΑΚΗ
Μ. Α., Δ. Φ. ‘Επιμελητοῦ τοῦ Σπουδαστηρίου
Φιλοσοφίας καὶ Παιδαγωγικῆς

Παρμενίδης 129 C - D: «εἰ δ' ἐμὲ ἔν τις ἀποδείξει ὄντα καὶ πολλὰ, τί θαυμαστόν, λέγων, ὅταν μὲν βούληται πολλὰ ἀποφῆναι, ὡς ἕτερα μὲν τὰ ἐπὶ δεξιὰ μου ἔστιν, ἕτερα δὲ τὰ ἐπ' ἀριστερά, καὶ ἕτερα μὲν τὰ πρόσθεν, ἕτερα δὲ τὰ ὀπίσθεν, καὶ ἄνω καὶ κάτω ὡσαύτως — πλήθους γὰρ οἶμαι μετέχω — ὅταν δὲ ἔν, ἔρεϊ ὡς ἑπτὰ ἡμῶν ὄντων εἰς ἐγὼ εἶμι ἄνθρωπος μετέχων καὶ τοῦ ἑνός· ὥστε ἀληθῆ ἀποφαίνει ἀμφότερα».

Τὸ χωρίο αὐτὸ βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ «Παρμενίδη» τοῦ Πλάτωνα, ὅπου ὁ Ἀντιφῶν διηγεῖται στὸν Κέφαλο αὐτὰ ποῦ εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸν Πυθόδωρο. Αὐτὸς πάλι τὰ ἄκουσε ἀπὸ τὸν Ζήνωνα καὶ τὸν Παρμενίδη, ὅταν εἶχαν ἔλθει στὰ μεγάλα Παναθηναῖα στὴν Ἀθήνα καὶ συγκεκριμένα στὸν Κεραμεικὸ. Ἐκεῖ εἶχε ἔλθει ὁ Σωκράτης καὶ ἄλλοι πολλοί, ποῦ ἐπιθυμοῦσαν ν' ἀκούσουν «τὰ γράμματα τοῦ Ζήνωνος», ποῦ τὰ ἔφερνε ὁ ἴδιος γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἀθήνα. Ὁ Σωκράτης παρακαλεῖ τὸν Ζήωννα νὰ ξαναδιαβάσῃ τὴν πρώτη ὑπόθεση τοῦ πρώτου λόγου. Ἀφοῦ τὴ διάβασε ὁ Ζήνων, ἐπαναλαμβάνει ὁ Σωκράτης τὸ συμπέρασμα τῆς ὑποθέσεως, δηλ. ἂν τὰ ὄντα εἶναι πολλὰ, πρέπει νὰ εἶναι μεταξύ τους καὶ ὅμοια καὶ ἀνόμοια, πρᾶγμα ἀδύνατον, ἄρα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τὰ ὄντα πολλὰ. Ὁ Σωκράτης παρατηρεῖ ἐπίσης ὅτι ὁ Ζήνων λέγει τὰ ἴδια πράγματα μὲ τὸ δάσκαλό του τὸν Παρμενίδη, ἀλλὰ μὲ ἄλλα λόγια, ὅτι δηλ. τὰ ὄντα εἶναι ἕνα. Ἔτσι ὁ Ζήνων πολεμώντας τὴ θέση τῶν ἐχθρῶν τοῦ Παρμενίδη ὑποστήριζε τὴ θέση τοῦ δασκάλου του. Δυστυχῶς δὲν σώθηκαν τὰ λόγια τοῦ Ζήνωνα, κι ἔτσι δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε τί ἐπιχειρήματα μπορεῖ νὰ εἶχε φέροι ὁ Ζήνων γιὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴ θέση του. Ὡστόσο ἔχουν γίνῃ μερικές προσπάθειες γιὰ νὰ βρεθῇ τί μπορεῖ νὰ σκέφτηκε ὁ Ζήνων¹.

Ὁ Σωκράτης παραδέχεται τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Ζήνωνα ὅτι τὰ ὄντα εἶναι μεταξύ τους καὶ ὅμοια καὶ ἀνόμοια, ἂν εἶναι πολλὰ, καὶ συνεχίζοντας λέγει ὅτι, ἂν ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα μετέχῃ σὲ ἐνάντιες ιδέες, εἶναι ἐνάντιο πρὸς τὸν ἑαυτὸ του· ἂν μετέχῃ π.χ. στὴν ιδέα τῆς ὁμοιότητος καὶ ἀνομοιότητος εἶναι ταυτόχρονα καὶ ὅμοιο καὶ ἀνόμοιο· ἂν μετέχῃ στὴν ιδέα τοῦ ἑνός καὶ τῶν πολλῶν εἶναι συγχρόνως καὶ ἕνα καὶ πολλὰ. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι κατὰ τὸ παράξενο, ἀλλὰ πολὺ φυσικὸ ποῦ θὰ τὸ παραδεχόταν ὁ καθένας. Ἄν ὅμως μπορέσῃ κανεὶς νὰ δείξῃ ὅτι οἱ ἴδιες ιδέες ἔχουν ἐνάντιες ιδιότητες, αὐτὸ θὰ

1. Georgios Koumakis, Platons Parmenides, zum Problem seiner Interpretation, Bouvier Verlag, Bonn 1971, σ. 47-56.

ἦταν πιά πολύ θαυμαστό. Νὰ δείξῃ δηλ. ὅτι τὸ ὅμοιο εἶναι καὶ ἀνόμοιο, τὸ ἓνα εἶναι καὶ πολλά.

Ὁ Σωκράτης φέρνει σὰν παράδειγμα τὸν ἑαυτὸ του γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι τὰ αἰσθητὰ ἔχουν ἐναντίες ιδιότητες, ὅταν μετέχουν σὲ ἐναντίες ιδέες. "Ἐτσι φθάσαμε στὸ ἐδάφιο, πού θεωρῶ προβληματικό — γιὰ λόγους πού θά ἀναπτύξω παρακάτω — καὶ ὄχι ἀναμφίλεκτο καὶ ἀναμφισβήτητο, καθὼς ἔχει ἐκληφθῆ μέχρι σήμερα ἀπὸ τοὺς ἐρμηνευτὲς τοῦ Πλάτωνα. Ἡ ἐρμηνεία πού ἔχει γίνει παραδεκτὴ μέχρι τώρα εἶναι ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι πολλά, ἐπειδὴ ἔχει τὰ μέλη τοῦ σώματός του πού εἶναι πολλά: ἄλλο πράγμα εἶναι δηλ. ἡ ἀριστερὴ του μεριά, ἄλλο ἡ δεξιὰ του, ἄλλα τὰ μπροστινά του, ἄλλα τὰ πισινά του, ἄλλα τὰ πάνω του καὶ ἄλλα τὰ κάτω του¹. "Ἐτσι ὁ Σωκράτης μετέχει στὴν ιδέα τοῦ πλήθους καὶ εἶναι πολλά, ἐνῶ ἀντίθετα σὰν ἓνας ἄνθρωπος μετέχει στὴν ιδέα τοῦ ἑνός καὶ εἶναι ἓνα.

Αὐτὸ πού θεωρῶ ἀμφισβητήσιμο εἶναι τὸ πρῶτο σκέλος τοῦ ἐπιχειρήματος, ὅτι δηλ. τὰ μέλη τοῦ σώματος εἶναι αὐτὰ πού κάνουν τὸν Σωκράτη πολλά. Πρῶτα θά ἐπιθυμοῦσα νὰ ἐξετάσω, ἀν τὸ χωρίο ἐπιδέχεται καὶ ἄλλη ἐρμηνεία, ποιά εἶναι αὐτὴ καὶ τελικὰ ποιοὶ λόγοι συνηγοροῦν γιὰ τὴ μιά ἢ τὴν ἄλλη ἄποψη. Θὰ ἤθελα δηλ. νὰ δῶ ἀν ἡ ἔκφραση «ἕτερα μὲν τὰ ἐπὶ δεξιὰ μου ἐστίν» ἐπιδέχεται καὶ ἄλλη ἐξήγηση διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία «ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ δεξιὰ μου μεριά». Ἐὰν ἀναλύσουμε τὴν πρόταση λέξη πρὸς λέξη. Τὸ «τὰ» δὲν εἶναι ἄρθρον τοῦ «δεξιὰ», ὅπως π. χ. στὸν Τίμαιο 77E: *Τὰ τοῦ θνητοῦ ζώου συμπεφυκότα μέρη καὶ μέλη, ἀλλ' εἶναι δεικτικὸ στοιχεῖο*, ὅπως στοὺς Νόμους 760 D: *Τὸ ἐπὶ δεξιὰ γιγνέσθω τὸ πρὸς ἑω*, (παρεμβάλλεται ἄλλωστε ἡ πρόθεση «ἐπὶ» μετὰ τῶν δύο λέξεων). Συνεπῶς, ἡ ἀντωνυμία «μου» δὲν εἶναι κτητικὴ, ὅπως στὸν Ἀντιφῶνα I, 23: *ἐγὼ δ' ὑμᾶς ὑπὲρ τοῦ πατρός μου τεθνεώτος αἰτοῦμαι*, ἀλλὰ προσωπικὴ ἀντωνυμία, ὅπως στὸν Εὐθύδημο 283 E: *ὅτι μαθὼν μου*. Ἡ λέξη «δεξιὰ» δὲν εἶναι ἐπίθετο, ἀλλ' ἔχει ἐπιρρηματικὴ χρῆση, ὅπως στὴν Ἰλιάδα M, 118 *κεῖσατο γὰρ νηῶν ἐπ' ἀριστερά...* (καὶ Σοφιστής 264 E). Ἐπομένως ἡ φράση δὲν πρέπει νὰ μεταφρασθῇ: *ἄλλα πράγματα εἶναι τὰ δεξιὰ μου καὶ ἄλλα τὰ ἀριστερά μου* (δηλ. ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ δεξιὰ μου μεριά καὶ ἄλλο ἡ ἀριστερὴ μου), ἀλλά: *ἄλλα πράγματα εἶναι αὐτὰ πού βρίσκονται δεξιὰ μου καὶ ἄλλα αὐτὰ*

1. Π. χ. Platon oeuvres complètes, tome VIII, I partie, Parménide, texte établi et traduit par A. D i è s, Paris 1956. Platon Spätdialoge, II Band, Artemis Verlag, Zürich und Stuttgart 1969. σ. 110. Fr. M. Cornford, Plato and Parmenides, London 1964, σ. 70. H. Gauss, Philosophischer Handkommentar zu den Dialogen Platons, Dritter Teil. Erste Hälfte, Die Spätdialoge, Theätet, Parmenides, Sophist und Politikos, Verlag Herbert Lang, Bern 1960, σ. 125. B. Jowett, The dialogues of Plato, vol. II (1871), fourth edition, Oxford 1953, σ. 634. Πλάτωνος Διάλογοι, Παρμενίδης, ἀρχαῖον κείμενον, μετάφρασις, σχόλια Ἡλίας Λάγιου, Ἐκδοτικὸς Οἶκος I. Ζαχαροπούλου, Ἀθῆναι 1954, σ. 16.

ποὺ βρίσκονται ἀριστερά μου. Μὲ τὴν πρώτη μετάφραση ὁ ἐρμηνευτής εἶναι ἀνάγκασμένος νὰ περιορισθῇ στὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Σωκράτη, νὰ παραδεχθῇ δηλ. ὅτι ἀπαιτεῖται ὁ διαμελισμὸς τοῦ Σωκράτη, ἐνῶ μὲ τὴ δεύτερη μπορούμε νὰ ἐννοήσωμε καὶ τὰ ἀντικείμενα ποὺ βρίσκονται δεξιά καὶ ἀριστερά, μπροστά καὶ πίσω, πάνω καὶ κάτω τοῦ Σωκράτη· νὰ ἐννοήσωμε δηλ. ὅχι τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Σωκράτη. Ἴσως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐννοήσῃ καὶ αὐτά, σὲ περίπτωσιν ποὺ ὁ Σωκράτης στὴ σκέψιν του ξεχωρίζει τὸ «ἐγώ» του σὰν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα του, καὶ θεωρεῖ ὅτι ἓνα μέρος τοῦ σώματος του βρίσκεται δεξιά τῆς ψυχῆς του, τὸ ἄλλο ἀριστερά κ.ο.κ. Τὸ γεγονός δὴμος ὅτι ὁ Σωκράτης μιλεῖ γιὰ τὴν μέθεξιν τῶν αἰσθητῶν στὶς ιδέες καὶ φέρνει τὸν ἑαυτὸ του σὰν παράδειγμα ἐνὸς αἰσθητοῦ, φαίνεται νὰ καθιστᾷ μᾶλλον ἀπίθανη τὴν ἐκδοχὴ αὐτή. Ἐν τούτοις θὰ θεωρήσωμε καὶ τὶς δύο περιπτώσεις ἐξ ἴσου δυνατὰ καὶ θὰ προσπαθήσωμε ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα νὰ κατανοήσωμε καλύτερα τὸ χωρίο.

Φυσικὰ προβάλλει ἀμέσως ἡ ἐρώτησις, τί θὰ ἐννοοῦσε ὁ Σωκράτης μὲ τὰ ἀντικείμενα ποὺ βρίσκóταν γύρω του. Ἐννοοῦσε ὠρισμένα ἀντικείμενα, ὅπως π.χ. τοὺς ἐξ ἀνθρώπους ποὺ παρευρίσκονταν ἐκεῖ μαζί του — ὁ ἓνας θὰ ἦταν δεξιά του, ὁ ἄλλος ἀριστερά του, ὁ ἄλλος μπροστά του, ὁ ἄλλος πίσω του, ὁ ἄλλος πάνω καὶ ὁ ἄλλος κάτω του, σὲ σχῆμα δηλ. σφαίρας κατὰ ἓνα ἀληθινὰ αἰνιγματικὸν τρόπο — ἢ ἄπειρα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὸν κόσμον ὁλόκληρον; Στὴν πρώτη ἐκδοχὴ δὲν θὰ ἦταν τελείως τυχαία ἡ σύμπτωσις τῶν ἐπτὰ ἀνθρώπων — συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Σωκράτη — μὲ τὶς ἐπτὰ κατευθύνσεις (δεξιά, ἀριστερά, πρόσθεν, ὀπίσθεν, ἄνω, κάτω καὶ τὸ μέσον ποὺ στέκεται ὁ Σωκράτης)· στὴ δεύτερη περίπτωσιν θὰ ἦταν δυνατό νὰ μετέχη ὁ Σωκράτης ὅχι μόνον μὲ ἄλλους ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀνομοιογενῆ ὄντα στὴν ιδέα τοῦ πλήθους. Θὰ ἦταν δηλ. δυνατό κάθε ἀντικείμενον νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι εἶναι πολλά, ὅχι ἐπειδὴ θὰ ἀπετελεῖτο σὰν ὅλον ἀπὸ τὰ μέρη του, ἀλλὰ ἐπειδὴ θὰ μετεῖχε, σὰν μέρος ἐνὸς πλήθους ἀπὸ ἀντικείμενα, στὴν ιδέα τοῦ πλήθους καὶ συνεπῶς κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ θὰ ἦταν πολλά λόγω ἀκριβῶς τῆς μεθέξεώς του στὴν ιδέα τοῦ πλήθους, ἀνεξάρτητα ἂν τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ εἶναι ὁμοιογενῆ ἢ ἀνομοιογενῆ.

Στὴν περίπτωσιν ποὺ ὁ Σωκράτης μὲ «τὰ ἐπὶ δεξιά μου, τὰ ἐπ' ἀριστερά μου κ.λ.π.» ἐννοεῖ τὰ μέρη τοῦ σώματος του, τότε δὲν χρειαζόταν ἡ μέθεξις τοῦ Σωκράτη στὴν ιδέα τοῦ πλήθους γιὰ ν' ἀποδειχθῇ πῶς ὁ Σωκράτης εἶναι πολλά, γιὰτὶ κάθε πράγμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ μέρη του, τὰ ὁποῖα ὡς περισσότερα τοῦ ἐνὸς εἶναι πολλά, ἐνῶ σὲ ἐνάντια περίπτωσιν εἶναι ἀναγκαία ἡ μέθεξις τοῦ Σωκράτη στὴν ιδέα τοῦ πλήθους, γιὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι εἶναι πολλά. Καὶ πῶς θὰ μπορούσε διαφορετικὰ ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ Σωκράτης σὰν ὅλον εἶναι συγχρόνως ὁμοῖος καὶ ἀνόμοιος, ἂν δὲν μετεῖχε συγχρόνως στὴν ιδέα τῆς ὁμοιότητος καὶ ἀνομοιότητος; Ἀκριβῶς ἡ μέθεξις τῶν

αίσθητῶν σὲ ἀντίθετες ιδέες εἶναι ἐκείνη πού κάνει δυνατὴ τὴν ἐναντιότητα τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἑαυτά.

Στὸ 129 Β λέγει ὁ Σωκράτης ὅτι ὅλα τὰ ὄντα θὰ μποροῦσε νὰ ἀποδείξῃ κανεὶς πὼς εἶναι ἓνα καὶ συγχρόνως πολλά, ἂν μετέχουν στὴν ιδέα τοῦ ἑνός καὶ τοῦ πλήθους. Πῶς θὰ μποροῦσε λοιπὸν νὰ ἀποδείξῃ κανεὶς ὅτι ὅλα τὰ ὄντα εἶναι ἓνα, ἀφοῦ καθένα ἀπ' αὐτὰ ἔχει μέρη καὶ συνεπῶς εἶναι πολλά, ὅπως ὁ Σωκράτης εἶναι πολλά, ἐπειδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ σώματός του ;

Πῶς νὰ παραδεχθῶμε χωρὶς ἀμφιβολίες ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι πολλά, ἐπειδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ σώματός του, ἀφοῦ στὸν Σοφιστὴ (251) καὶ στὸν Φίληβον (14 C - E) καταδικάζει ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης σὰν παιδαριώδη καὶ τερατώδη τὴ σκέψῃ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἓνας εἶναι πολλά, ἐπειδὴ ἔχει τὰ μέλη τοῦ σώματός του ἢ ἐπειδὴ ἀποδίδονται σ' αὐτὸν ἀντίθετες ιδιότητες ; "Ὅταν ἀποδεικνύῃ ὁ Σωκράτης ὅτι εἶναι ἓνα, λέγει : «ἐπτά ἡμῶν ὄντων εἷς ἐγὼ εἶμι ἄνθρωπος μετέχων καὶ τοῦ ἑνός». Ἡ γενικὴ ἀπόλυτος «ἐπτά ἡμῶν ὄντων» δὲν θὰ ἦταν ἀναγκαία, γιὰ νὰ ἰσχυρισθῇ ὁ Σωκράτης ὅτι εἶναι ἓνας ἄνθρωπος, θὰ ἦταν δηλ. περιττολογία, ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπτά ἀνθρώπων δὲν εἶχε καμιά σχέση μὲ τὰ ἐπτά σημεῖα θέσεως (δεξιὰ, ἀριστερὰ κ.λ.π.) πού ἀνέφερε προηγουμένως. "Ἄν οἱ ἐκφράσεις «τὰ ἐπὶ δεξιὰ μου» κ.λ.π. ἐσήμαιναν τὰ μέρη τοῦ σώματος τοῦ Σωκράτη, τότε θὰ περίμενε κανεὶς λογικὰ ὄχι «ἐπτά ἡμῶν ὄντων», ἀλλὰ «ἐπτά ἐμοῦ ὄντος», πού θὰ ἐσήμαινε ὅτι, ἂν καὶ ἀποτελοῦμαι ἀπὸ ἐπτά μέρη, ὅμως στὴν ὁλότητά μου εἶμαι ἓνας ἄνθρωπος καὶ γι' αὐτὸ μετέχω στὴν ιδέα τοῦ ἑνός. Αὐτὸ ὅμως δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πῆ ὁ Σωκράτης ἐπειδὴ τὰ μέρη τοῦ σώματός του θὰ ἦταν στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἐξ καὶ ὄχι ἐπτά.

Μὲ τὴν παρενθετικὴ πρότασιν : *πλήθους γὰρ οἶμαι μετέχω γίνεται ἡ κατανόησιν τοῦ χωρίου* δύσκολη, ἂν μὲ τὴν λέξιν *πλήθος* ἐννοήσωμε τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Σωκράτη, διότι τότε θὰ μετεῖχε στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἡ κατανόησιν τοῦ κειμένου γίνεται ὁμαλῶτερη, ἂν ἐννοήσωμε τοὺς ἐπτά ἀνθρώπους ἢ ὅλα τὰ ὄντα πού ἀπαρτίζουν τὸν κόσμον. Ὁ Σωκράτης δηλ. μετέχει στὸ πλῆθος τῶν ἐπτά ἀνθρώπων ἢ στὸ πλῆθος τῶν ὄντων τοῦ κόσμου. Εἶναι ὅμως καὶ δυνατὸ μὲ τὸ πλῆθος νὰ ἐννοῆ ἐδῶ ὄχι ἓνα αἰσθητὸ πλῆθος, ἀλλὰ τὴν ιδέα τοῦ πλῆθους, ἂν καὶ τὸ «μετέχω» δὲν χρησιμοποιεῖται μόνον προκειμένου γιὰ ιδέες, ἀλλὰ καὶ γιὰ αἰσθητά, ὅπως π.χ. Πολιτεία 465 Ε: «ταφῆς ἀξίας μετέχουσιν» (ἐπίσης Πολιτεία 520 α — β, Νῆμοι 721 D).

Τὸ πρόβλημα δηλαδὴ ἐγκτεῖται στὸ ἂν ὁ Σωκράτης εἶναι πολλά, ἐπειδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ μέρη τοῦ σώματός του πού εἶναι πολλά, καὶ ὡς πολλά μετέχει στὴν ιδέα τοῦ ἑνός, ἢ ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης σὰν μέρος ἑνός πλῆθους — εἴτε τῶν ἐπτά ἀνθρώπων εἴτε τῶν ἀπειρῶν ὄντων πού ἀπαρτίζουν τὸν κόσμον — μετέχει στὴν ιδέα τοῦ πλῆθους καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι πολλά.